

Virgil Ierunca și memoria timpului

Mihaela COBZARU

Exilul românesc a fost trăit ca un sentiment născut nu atât din pedeapsa autoimpusă a dezrădăcinării pur geografice, cât din ruperea tragică a ființei de spațiul său matriceal existențial, identificat în spiritul național, ca o stare afectivă ce nu poate fi trecută sub tăcere. Virgil Ierunca „se află” în acest sentiment văzut ca un spațiu greu determinabil, dificil de precizat, aflat la limita dintre sarcasm și dor, dintre blestem și mângâiere. Exilul devine setea de permanente întoarceri în timp din necesitatea de recuperare a unui spațiu afectiv, o „nevoie de dor”, o stare de grație a ființei care leagă individul de spațiul care l-a născut și de care s-a desprins. Însă exilul le oferă privilegiaților săi, ca o „binecuvântare a dorurilor românești”, întoarcerea în timpul și spațiul rădăcinilor lor. El a reprezentat pentru Virgil Ierunca, mai mult decât pentru oricine, poate, revoltă și jertfă, un semn al destinului și o pecete tragică a unui rigorism moral intransigent, împins până la limite ultime. Ceea ce a împins intelectualii români spre exil era imposibila adaptare la „vremurile de murit”, cum le numește Dan Deșliu în balada sa, însumând reductibilitatea, agonia, damnarea acelor momente:

Era o vreme de murit/ ceva ce nu s-a pomenit.../ Dar unii se-ndărătniceau/
să dăinuiască în prostie/ sau poate doar se prefăceau/ că-s încă vii – sau cine știe/ Un
timp sărit din calendar/ cu muguri sterpi și rime droaie/ își legăna peste noroaie/ alaiul
valetidunar/ în zvon de dric și adieri/ de flori de răsaltaieri// Părea prostesc să te mai
miri/ să-ți faci iluzii – amintiri/ să depeni – nimenea crezând/ c-a fost altminteri
altădată/ și-o să mai fie oare când/o primăvar’adevărată/ Copiii se nașteau batrâni/
iubiții se urau în pripă/ Heruvi ciunțiți de o aripă/ ședeau la coadă săptămâni/ pentr’un
pachet de fulgi de ciori/ Era o vreme – să tot mori. (*Balada vremii de murit*,
„AGORA”, vol. 2, nr. 1, p. 6-7).

Proporțiile exilului literar românesc postbelic sunt înregistrate în mai multe surse, dintre care cea mai bine documentată și sistematic realizată este *Enciclopedia exilului literar românesc: 1945-1989*, un dicționar cuprinzând scriitori, reviste, instituții și organizații, elaborat de Florin Manolescu. Exilul literar este integrat în ansamblul literaturii române în *Dicționarul general al literaturii române*, coordonat de Eugen Simion, sub egida Academiei Române (I-VII, 2004-2008). Fiind cele mai recente, aceste dicționare folosesc toate modalitățile de explorare, aducând informația la zi, fiind utile prin viziunea lor obiectivă și integratoare. Nu există însă nicio fenomenologie a exilului românesc, nicio simptomatologie motivată cultural, politic și sociologic. Nemaivorbind de faptul că ar fi extrem de interesantă și de necesară o sinteză asupra exilului românesc care ar releva combinația celor trei

componente esențiale: politic, economic și cultural. Aproape cu regularitate în sintezele de până acum a existat tendința unui reduționism la trei dintre cele mai importante personalități: Mircea Eliade, Emil Cioran și Eugen Ionescu. Treptat au fost recuperate alte nume de prim plan, însă nu și opera lor integrală: Aron Cotruș, Vintilă Horia, Constantin Virgil Gheorghiu, Ștefan Baciu, Horia Stamatu, George Uscătescu, Alexandru Ciorănescu, George Ciorănescu, Alexandru Busuioceanu, Pamfil Șeicaru.

S-a scris și s-a discutat mult în ultima vreme despre Monica Lovinescu și Virgil Ierunca. Nevoia lor de a mărturisi i-a transformat într-un *eu confesiv*, uneori de factură reflexivă, însă, de cele mai multe ori, păstrând doar nevoia de a mărturisi, de a depune o depoziție născută din convulsiile interioare ale eului exilat despre antinomiile Istoriei sau despre legile aberante ale unui „timp demonizat”. Tocmai de aceea, scriitura devine invectivă și patetică, dar întotdeauna poartă încărcătura unei recuperări cathartice, fiind trecută prin focul purificator al verbului, deoarece nu există nimic mai străin firii morale a lui Virgil Ierunca decât duplicitatea sau chiar neutralitatea atitudinii. Primul impuls al scriitorului este acela de a riposta, nevoia de replică fiind instanța ce prezidează scriitura. Inspirația e produsul indignării: scrisul transcrie, astfel, mai degrabă exasperările eseistului. Revolta devine în acest fel exemplară, experiența expresiei se transformă, cu o fervoare extremă, într-o operațiune de izgonire a demonilor.

Într-o formulare eminesciană, Ierunca topește dorul metafizic într-un amplu fior nostalgic (v. *Trecut-au anii...*), își așază paginile de jurnal, „întâmpinările” și „accentele”, ori „scrisorile nepierdute” sub semnul timpului, al distanței implacabile dintre trecut și prezent, explicitând golul ce se naște între clipa „de atunci”, cu toate avatarurile trăitului, cu tot palpitul unei experiențe nemediate și clipa „de acum”, cu o altă conformație și cu alte motivații ontologice și gnoseologice. Este o formulare care ne îndeamnă la atenție, pentru că evocă celebra frază prin care Pascal ne reamintează, în cuvinte decisive, care este natura exilului în care noi, oamenii, ne aflăm: „Iisus va fi în agonie până la sfârșitul lumii. Nu trebuie să dormim în tot acest timp”. Iar V. Ierunca reactualizează astfel de lucruri din perspectiva dramei românești pe care o trăiește:

Când am intrat în insomnia și agonia românească, am făcut un legământ cu mine: să cinstesc «deșertul» în care țin.” „Nu m-am gândit nicio clipă la o carieră științifică sau literară «occidentală», fiindcă mi-am respectat contractul cu mine: acela de a nu evada din urgența românească. Or, această urgență presupune cealaltă față a actului: aceea – modestă – de a te implica în tragedia românească, zi de zi, năzuind să cinstești – prin exil – suferința celor care, în țară, erau uitați de Dumnezeu sau urgisiți de «sensul» unei istorii pocitoare. Poate că nu am dreptate; dar pentru mine era mai important un articol dintr-un ziar prăpădit din exil decât un eseu ... despre neant la Gallimard. Acest articol nu-l scriam pentru cititorii din exil – ei n-aveau nevoie să fie convinși de un țipăt în plus – ci pentru cititorul imaginar dintr-o temniță românească (... țara întregă devenise o temniță), pentru ca acesta să poată simți într-un fel că, undeva în lume, exista o solidaritate cu nevoile și neamul”; „Suntem într-adevăr un neam fără noroc și toți anii care vor începe – vor începe ca cel de azi – într-un imens tunel, din care nu cred că vom răzbi. Lumina e ucisă. (*Fragmente de jurnal*, 2 ianuarie 1949).

Exilul este pactul cu sine însuși, dar și cu ceilalți față de care se simte dator, iar datele lui decurg din respectarea câtorva clauze, imperative: a nu evada din „urgența românească”; a te implica în „tragedia românească”; a cinsti suferința celor care, fiind întemnițați, sunt uitați de oameni și de Dumnezeu; a face ceea ce Montherlant numea „serviciu inutil” (de pildă, a scrie un articol într-un prăpădit de ziar din exil, în loc să cauți să te afirmi la Gallimard); să faci prin toate faptele în așa fel încât oamenii lipsiti de orice sprijin să simtă că undeva în lume există o solidaritate cu suferința lor, că nu au fost uitați, că suferința lor este cunoscută și că ei, martirii, au cel puțin un martor. Legământul exilului constă în a fi martor veritabil, paznicul aproapelui său: el știe când aproapele suferă, când este umilit, când este bătut, când este ucis – și strigă după ajutor. Referindu-se, de pildă, la propria sa biografie, scriitorul o leagă de „povestea” exilului ce i-a marcat fundamental ființa:

Cât despre biografia mea *publică*, e firesc să fie foarte puțin cunoscută. Este mai ales necesar. Nu-mi recunosc o *biografie*, ci doar conștiința unei existențe confruntată cu ceea ce îi transgresează neîntrerupt limitele: despărțirea de singurătate, nostalgia rânduiei, apelul la lege pentru a istoriciza un fel de onoare a datoriei (...), opțiune datată și așezată într-o normă personală: voința de ne-putere. De unde și graba cu care refuz acea parte *publică* a *biografiei* mele, care e un sărman accident de destin. *Povestea* exilului n-o știu pe de rost. Și asta pentru că rosturile s-au stratificat anapoda, conjugând o subiectivitate răvășită cu momente istorice *obiective*, un paradox al așteptării cu urgența angajamentului neocolit, o trecere de la nimicnicia împietrită la deznădejdea activă (*Trecut-au anii...*).

Iată un fragment edificator pentru modul în care exilatul își înțelege misiunea: „Noi suntem dintre aceia care cred că poezia nu este și nu poate fi o simplă priticire de *cuvinte potrivite*. Că găteala vorbei e cu totul altceva decât povestea vorbei. Că povestea aceasta e gravă și că ea *angajează* toată ființa celui care-o slujește într-o *tinerețe fără bătrânețe*, într-un permanent risc și într-o permanentă alegere. Când un poet se lasă purtat de vorbe, când faimoasa inițiativă a cuvântului nu este cum ar trebui să fie - o inițiativă a ființei - ci doar expresia unei podobiri formale, sunt semne că poetul acela gospodărește îndoielnic propria lui vocație”. *Vocație, misiune, angajare, responsabilitate, mărturie* sunt cuvinte cărora Virgil Ierunca le acordă accente patetice, lipsite însă de orice urmă de iluzionare, sunt cuvinte care se armonizează, până la identificare, cu conștiința sa exigentă, care îi dictează o conduită etică de o incontestabilă fermitate. Tocmai de aceea, frivolitatea, aservirea, comerțul cu conștiințele umane, „schimbările la față” - sunt doar unele dintre tarele morale pe care le denunță, cu luciditate deplină, Virgil Ierunca, scriitor ce nu s-a lepădat niciodată de sine, ce nu și-a prostituat conștiința în împrejurările pe care i le-a rezervat o istorie ieșită din matcă.

În eseurile critice ori în însemnările preponderent politice ale sale, stau față în față două ipostaze, două roluri pe care autorul și le asumă cu egală îndreptățire; moralistul și estetul se întregesc reciproc. Fără a-și uzurpa unul altuia teritoriile, dimpotrivă, ei conviețuiesc într-o perfectă armonie, aflându-și resursele și dinamismul în necesitatea mărturisirii, care unește, în aceste pagini, responsabilitatea și reculegerea în fața Frumosului, ardența ideii și suculența inefabilă a metaforei. Virgil Ierunca coboară în cel mai dureros concret, iar banalul,

detaaliul, în aparență fără semnificație, este înălțat adesea în ordinea transcendenței. Iată de ce cărțile sale sunt alcătuite din iluminări și sfășieri lăuntrice, din elanuri și limite autoimpuse. Se mai poate spune că Virgil Ierunca percepe cuvântul atât ca mântuire prin transcendentarea concretului, cât și ca pe un joc, care angajează ființa într-un joc aproape tragic al limitelor și revoltei, al deschiderii și claustrării. În cuvântul introductiv al volumului *Trecut-au anii...* intitulat tranșant-interogativ *De ce?*, scriitorul caută să-și explice motivațiile paginilor sale de jurnal, care se rezumă doar la perioada începutului anilor '50. Motivațiile sunt psihologice și morale, după cum remarcă autorul: „Când mai publicasem prin revistele din exil - și apoi din țară - fragmente, indicasem într-o notă un fel de subtitlu - *Jurnal blajin*. Alesesem acele pasaje din care trăsăturile negative ale contemporanilor mei erau, dacă nu absente, cel puțin atenuate. Dar a întinde acest tip de milostenie pe o întreagă existență ar însemna a o deforma. Chiar atunci când îmi stă în intenții, indulgența nu-mi stă în fire (...). Urmează un alt *de ce?* De ce am privilegiat totuși Jurnalul anilor '50? Deoarece confruntarea cu această stare existențială neprevăzută se afla în faza ei incipientă, când se ivesc conflictele cele mai acute între tine însuși și ceea ce ai de înfruntat. Nu există, în acest stadiu, nici o pauză și nici o obișnuință, unghiurile sunt cu totul ascuțite și rănesc rodnic. Nu înseamnă că exilul devine, când te-ai instalat temeinic în el, o comoditate. Ci doar o a doua fire ce nu te mai uimește”.

Jurnalul de exil al lui Virgil Ierunca are vocația recuperării cu valoare compensatorie, în măsura în care cuvintele care îi dau viață învăluie într-o melancolie de taină și ascează faptul înscris în memoria timpului, căruia îi dă adevărata identitate care ar fi rămas pe nedrept uitată. Aceste pagini consemnează o operă, o poveste sau o ratare din dorința de a transforma exilul dintr-o repetată uitare în trăire și retrăire nostalgică, recuperând fragmente de timp și de memorie care să îi redea măcar o parte din reliefurile său atât de contorsionate. Există, aici, de asemenea, o stare de alertă a eului, de urgență a trăirilor și scriiturii, compensată de nostalgia purificatoare. Echilibrul instabil face loc armoniei acestor afirmații rezultată tocmai din această dialectică a sarcasmului și dorului, pentru că exilul înseamnă, deopotrivă, intransigență a neuitării și a demnității, dar și semn al destinului, privilegiu al întoarcerilor spirituale în spațiul matriceal care a modelat sensibilitatea „des-țaratului”. Marea tentație, marea aventură a exilatului-poet este amintirea care păstrează cu fidelitate și onestitate faptul real, păstrat în procesualitate, dar și în devenire alchimică. Departe de țară, Virgil Ierunca scrie o poezie ce poartă amprente nostalgice, născute din trăirea acută a sentimentului înstrăinării (și al stranietății), traversată de ample imagini cosmice și mitologice. În *Poemele de exil* ale lui Virgil Ierunca, în care se află câteva zeci de texte scrise de-a lungul a patru decenii, regresivitatea în timpul dorurilor sale tinde spre atemporal și aspațial, patria părăsită convertindu-se metaforic în tărâmul primordial, precosmogonic:

Va fi dimineață amurg noapte sau noapte/ Atunci când orbii vor desluși
zădărnicia luminii/ Orbii – pe orbii aceștia-i cunosc – de când și de unde?/ Dinaintea
luminii din început începuturi... (*Decembrie*).

Astfel, *patria-dor* este substituită prin universul precosmogonic, este invocată ca pentru a itera o nouă identitate exilatului, realizându-se o necesară cosmogonizare

a eului, asemănătoare celei blagiene din poezia *Dați-mi un trup, voi munților* : „Vădindu-te, te-ascunzi mai bine/ Nu stai în clipă nici în sine/ Ești dinainte de-a fi fost/ În spornic și mirabil rost// Te chem să fii, să mă numești/ Eu mi-amintesc, doar tu mai ești” (*Identitate*). Proiecția transcendentă a eului liric blagian transformă mersul poetului printre aștri într-un dans cosmic, dionisiac: „Prin cosmos/ auzi-s-ar atunci măreții mei pași/ și-aș apare năvalnic și liber/ cum sunt,/ pamântule sfânt” (*Dați-mi un trup, voi munților*). Dorința de dezmărginire dobândește o măreție titanică, repetând întrupările mitologice născute din nostalgia pentru un alt timp. Dacă la V. Ierunca datoria față de timp, față de memorie se manifestă și ca iubire, la L. Blaga, prin iubire, se ajunge la comuniunea totală cu universul: „Când aș iubi,/ mi-aș întinde spre cer toate mărețiile/ ca niște vâjnoase, sălbatice brațe fierbinți,/ spre cer/ să-l cuprind, mijlocul să-i frâng,/ să-i sărut sclipitoarele stele” (*Dați-mi un trup, voi munților*). Iubirea, sentiment de profundă contopire cu neptunicul și uranicul, reprezintă, pentru acest *homo cosmicus*, energia primară a universului. Sentimentele antinomice ale acestui trup extins la dimensiuni cosmice dețin potențialul unor scenarii terifiante, mărturisite de V. Ierunca doar prin pamflet și ironie: „Când aș urî,/ aș zdrobi sub picioarele mele de stâncă/ bieți sori/ călători/ și poate-aș zâmbi” (*Dați-mi un trup, voi, munților*). Iubirea și ura transfigurează binele și răul, ca dimensiuni antitetice ale oricărei geneze, poetul apărând în ipostază demiurgică, repede înfrântă de realitatea ființei efemere a omului: „Dar numai pe tine te am, trecătorul meu trup” (*Dați-mi un trup, voi, munților*). Abstractă, metafizică, desfășurată în linia unei retorici expresioniste, poezia lui Virgil Ierunca se hrănește din nostalgia liricii lui Blaga, cu care comunică afectiv și livresc. Poezia lui V. Ierunca asimilează lirica blagiană în tot ce are ea definitoriu: de la viziunea asupra poemului până la detaliate recurențe tematice și retorice. Tematica blagiană a „trecerii“, a trăirii ca interval, a morții ca limitare, a apocalipsei și a prorocirii, a „semnelor“, conceperea textului ca mit transsemnificativ, retorica bazată pe „metafora revelatorie“, pe interogația amplă, pe tonul apodictic, autoritar, al poetului travestit în Orfeu, viziunea asupra existenței ca viețuire în „orizontul misterului“ organizează așadar poemele lui Virgil Ierunca.

Departate însă de a fi simple ecouri epigonice, poezia lui Virgil Ierunca glosează în marginea liricii blagiene de natură oraculară, profetică, și își definește diferența specifică printr-o schimbare de atitudine în raport cu „viziunile“ escatologice din secvența *În Marea Trecere* sau din *Lauda somnului*. Păcatul, degradarea, curgerea spre moarte, eșuarea în contingent, în fenomenal, erau la Blaga ireversibile; discursul poetic devenea – cel puțin într-o anumită etapă – un elogiu apolinic al „trecerii“, și un regret al „tăcerii“; cuvântul însuși, ostil „muțeniei“ divine, se revela ca un semn al păcatului, al sciziunii. În poezia lui Virgil Ierunca, logosul redevine una cu divinul, căderea este reversibilă, reîntoarcerea la unitate este „predicată“ cu frenezie. Din *Poeme de exil* lipsesc, este adevărat, exortațiile dionisiace care animă primele două volume blagiene. În schimb, o mai puternică încredere în cuvânt, în redempțiune, îndulcește „tristețile metafizice“ și transformă apocalipticul în criză necesară, dar nu imposibil de depășit:

Peste osânda clipei, primenirea vremii/ Peste nesațiul relilor, inițiative de
rouă/ Peste zavistia dracilor, răsăritul dreptilor/ Și peste toată legea cea nouă:/ a
omeni cuvântul (*Încă o dată*).

Într-un limbaj ce poartă pecetea invocației se evocă istoria într-un „primenire”, printr-o experimentată dorință a revenirii la forma de revoltă care îi alimentează existența. În metafora amiezii se condensează un timp care nu mai poate aștepta pentru că intră în noaptea căreia îi conferă o vocație apocaliptică, nu de mister, ca în lirica blagiană. Invocației sceptice, păgâne, blasfemiatorii din *Veniți după mine, tovarăși!*, i se contrapune îndemnul mesianic, cu ecouri de liturghie:

Frații mei de amiază, iarăși și iarăși vă chem/ De foarte aproape, din vecinătatea cortului./ Veniți, veniți cu toții-n amiază./ N-am să vă dau nici mâna nici prepeșițe./ Postim încă după digestia de fulgere, grea./ De vă chem și nu-mi conținește chemarea/ Este pentru ca să vă spun, încă o dată, bună ziua./ Pentru ca împreună să ne spunem bună ziua-n amiază./ E într-adevăr foarte multă nevoie de binețe, fiindcă ziua e-n cumpănă [...] (*Ora exactă*).

Tristețile, neîmplinirile și eșecurile, întâmplările și neîntâmplările sunt întâmpinate, cu patetism și luciditate, cu rigoare morală și cu un fel de emoție transparentă care le dă o alură afectivă situată între cotidianul cel mai prozaic și simbol. Întâlnirile „admirabile”, ca și deziluziile, sunt deopotrivă de fecunde în ordinea cunoașterii și a existenței, după cum între banalul nediferențiat și armonia gândului pur există nu puține echivalențe și corespondențe greu de intuit la prima vedere. Momentele de singurătate, acele momente privilegiate ale rupturii de lume și ale întâlnirii cu propriul sine, sunt transcrise în pasaje de o calmă serenitate în fața Timpului, în care starea de veghe și luciditate favorizează deznădejde și iluzii. Astfel, „relegarea” cu Dumnezeu este văzută nu (așa cum ar fi fost de așteptat) ca o „fugă din Egipt”, ci ca o „fugă în Egipt”; imaginii lui Christos crucificat i se opune una a „cerului coborât de pe cruce”, iar reprezentarea iconică a lui Dumnezeu este atotcuprinzătoare. Crezul e răstălmăcire ludică:

Cred într-unul Dumnezeu răzvrăditorul/ Secetosul/ Făcătorul iadului/ Și al celor patru laturi ale pământului/ Cred în mâna lui ridicată/ În ochiul lui stâng/ În urechea-i ce nu mai aude/ În urgia lui de aur/ În cheia genunii/ Tuturor lucrurilor (*Douăzeci*).

Deriziunea este însă atenuată de un ireprimabil fior metafizic:

Timpul ia morții dezlegarea de a-i spune pe nume./ Încolo restul e literatură/ Cu ceruri descântate de lună/ Cu cimitire ca roiuri de albine/ Cu focuri aprinse de zodii/ Cu apă ne-ncepută, secundă/ Și alte parabole risipitoare. (*Prologul copacilor*). Sau: Ca o puternică divinitate/ Încerc să nu mă leg la ochi/ Să văd ceasul și cumpăna/ Să trec marea mai roșie decât soarta (*Noaptea aceasta*).

Un poem din '55, *Cântec rătăcitorului*, începe în deplină consonanță cu oricare text blagian din volumul *În Marea Trecere* („Rătăcitorule, să fugim din nou în Egipt/ Suntem la ceasul isprăvit, grăbește-te/ Lasă pământului nedeslușirea păcatului/ Uită-te în ochii supremi ai soarelui pentru ultima oară/ Fă din pietre semne, din suflete, moarte/ Și să pornim, rătăcitorule, înainte de bătaile vântului”), dar se convertește dreptat dintr-un discurs al fatalei înstrăinări într-unul soteriologic:

Amintește-ți însă de la prima vamă din spații că rătăcirea ta arde/ Amintește-ți, rătăcitorule, că tu singur poți sufla peste cuvânt./ Tu singur dai cuvântului început și cuvântul tău numește, zidește începutul.

De la risipire la întemeiere, de la apocalipsă la „[...] re-Facere una/ Ziua a opta e ziua ceasului -unul“ (*Exil*), de la dilema „Heraclit sau Parmenide?“ la integrarea firească a termenilor antinomici în dialectica devenirii, poezia „de exil“ a lui Virgil Ierunca recompune un itinerariu – poate ignorat astăzi – al liricii substanțiale, metafizice, abstracte. Caracterul abstract, expresionismul, blagianismul sunt fățiș asumate – fără ca această asumare să contrazică o (foarte fină) autoironie metatextuală. În spirit „albatrosist“, Virgil Ierunca se joacă uneori cu imaginile, cu negările și cu inversările. Spre a construi, de pildă, viziunea unei „lumi noi“ și a unui „om nou“, poetul recurge voit contradictoriu la imagini, la simboluri veterotestamentare.

Jurnalul lui Virgil Ierunca este, în primul rând, înainte de a fi o mărturisire, o mărturie patetică și acuzatoare, lucidă și duioasă, sarcastică și robită de dor, despre convulsiile afective ale exilatului, ca și despre isteria unei *Istorii* ieșite din matca firescului, despre legile aberante ale unui timp malefic, despre oameni și locuri, prieteni și neprieteni, o mărturie, așadar, despre confruntarea dramatică a *eului* ce-și ascultă cu atenție ecourile propriei memorii și sensibilități, dar și ale luptei cu demonii interiori ori exteriori. Fragmentele de jurnal ale lui Virgil Ierunca au, datorită acestui caracter depozițional greu de eludat, o foarte elocventă tranșanță morală și acuitate a scriiturii; propoziții adesea eliptice, enunțuri concentrate, trăsături de portret contrase conferă paginilor autenticitate și sinceritate. Între scriere și trăire se instaurează o echivalență aproape perfectă, frenezia vieții și febrele interioare sunt transcrise, parcă, fără „rest“, cu o dorință a imediatului irepresibilă, în notații fulgurante, dar cât de revelatoare, cât de stringente:

Umblu pe străzi. Plouă mărunț și Parisul e înfrigorat de secrete, de apeluri pentru ceea ce nu mai poate fi. Mi-ar veni să intru în catedrale să-mi țip libertatea, neînțelegerea de a mă fi născut, de a continua. N-am nici o dorință, nici o vrere, nici o nădejde. Aproape fericit. Beatitudine fără grație și fără zei.

Nu trebuie neglijat nici talentul de portretist al autorului. Dintr-o trăsătură succintă, dintr-un detaliu cu semnificație expresă, dintr-un gest individualizator sunt compuse chipuri și identități ale exilului românesc, figuri ale culturii franceze a epocii, o întreagă lume trăiește cu adevărat aici, cu mizeriile și beatitudinile ei. Dacă *Trecut-au anii...* este o carte care expune, cu febrilitatea și ascetismul memoriei afective, ardorile și interogațiile unei conștiințe stăpânite înainte de toate de responsabilitatea și reculegerea în fața adevărului, de atâtea ori întinat și mistificat de convulsiile istoriei, *Jurnalul* lui Virgil Ierunca posedă, de aceea, nu doar o acoperire a suprafețelor, o extensie în spațiu, ci și o vocație a profunzimii temporale, căutându-se aici punctul de echilibru între notația descriptivă și fulguranța evocatoare, între mirajul rememorării și presiunea apăsătoare a concretului empiric. Nu mai puțin incitante și revelatoare sunt „aproximațiile“ din această carte, în care se încearcă reconsiderarea unor personalități ca Emmanuel Lévinas, Petre Țuțea, Dinu Pillat, sau evocarea atmosferei create în jurul revistei „Albatros“; în aceste texte, tendința spre rigoare se întâlnește, în chip benefic, cu apelul la memoria care a sedimentat unele fapte și figuri literare.

Mărturia cea mai elocventă asupra condițiilor în care și-a format convingerile și i s-a cristalizat vocația datează din 1990, dintr-un interviu acordat lui Al.

Cistelecan. Însă, ca de obicei, Virgil Ierunca vorbește și pentru Monica Lovinescu. În decembrie 1946, spune el, a părăsit țara de grață; în primii doi ani a vrut să uite totul, fără să aibă dorința de a redescoperi ceva; se afla nicăieri, nici în România, pe care o refuza, nici la Paris, în care nu voia să intre: „Nu eram nici în țară, nici la Paris, ci într-un fel de cuprins «neutru», unde există numai durere și întristare”. „Și, dintr-o dată”, își amintește Ierunca, „poate ca o iluminare, m-am convertit (aș putea spune la modul «religios») la România. Să fi fost rezultatul încercării nemaipomenite prin care trecea țara? Sau conștiința vinovăției mele față de rădăcini? Sau amândouă? E singurul răspuns pe care mi l-am dat [...]. Convertirea se concretizează prin înlocuirea întrebării «Cum poți fi român?» prin alta nouă (ca o izbăvire): «Cum poți să nu fii român?». Au urmat patruzeci de ani de veghe .... O insomnie de patruzeci de ani ...”. Astfel de martori ai suferinței apropielii au fost Monica Lovinescu și Virgil Ierunca, luați împreună, iar compasiunea lor față de suferința apropielii a făcut din amândoi martori ai adevărului trist din secolul al XX-lea. Certitudinea că lumina a fost ucisă și, simultan, nevoia de a se pune în slujba celor „umiliți și obidiți”, împotriva ucigașilor – aceasta a fost experiența originară căreia i-au răspuns Virgil Ierunca și Monica Lovinescu dintr-o vocation laică, de intensitate religioasă, născută din percepția suferinței celor rămași, fără apărare, în țară.

Bibliografie

- Borbély 1998: Borbély Ștefan, *Ierunca, Virgil // Dicționarul scriitorilor români*, vol. 2., București.
- Chihaiia 2000: Pavel Chihaiia, *Câteva mărturii despre rolul gazetarului [Virgil Ierunca]*, „Jurnalul literar”, nr. 13-14.
- Ciocârlie 1993: Liviu Ciocârlie, *Paradisul derizoriu: Jurnal despre indiferență*, București, Editura Humanitas, 1993.
- Constantin 2000: Mihai Constantin, *V. Ierunca – dimensiunea exemplară a intelectualului*, „Jurnalul literar”, nr. 19-24.
- Cordoș 2001: Sanda Cordoș, *Despre patrie: [Scrierile lui V. Ierunca]*, „Vatra”, nr. 9-10.
- Diaconu 2002: Mircea Diaconu, *Virgil Ierunca: Poeme din exil*, „Convorbiri literare”, nr. 3.
- Gheț 2000: Monica Gheț, *Povara legendei*, „Steaua”, nr. 7-8.
- Grigurcu 1992: Gheorghe Grigurcu, *Din nou despre Virgil Ierunca*, „Contemporanul”, nr. 6.
- Grigurcu 2000: Gheorghe Grigurcu, *Între “a îndura” și “a face” istoria*, „Jurnalul literar”, nr. 13-14.
- Grigurcu 2001: Gheorghe Grigurcu, *Pro Virgil Ierunca*, „România literară”, nr. 20-26.
- Grigurcu 1992: Gheorghe Grigurcu, *Virgil Ierunca și „sfânta Negație”*, „Contemporanul”, nr. 4.
- Grigurcu 1994: Gheorghe Grigurcu, *Profeția în prezent*, „Viața Românească”, nr. 3-4.
- Havriliuc 1993: Nicolae Havriliuc, *Virgil Ierunca – o mărime românească a lucidității*, vol. *Imperfecțiunea evenimentului*, București, 1993.
- Ierunca 1990: Virgil Ierunca, *Fenomenul Pitești*, București, Editura Humanitas.
- Ierunca, 1992: Virgil Ierunca, *Fragmente de jurnal – 1960*, „România literară”, nr. 2.
- Ierunca, 1993: Virgil Ierunca, *Subiect și predicat*, București, Editura Humanitas.

- Ierunca 1994: Virgil Ierunca, *Dimpotrivă: Polemici*, București, Editura Humanitas
- Ierunca, 1995: Virgil Ierunca, *Semnul mirării*, București, Editura Humanitas.
- Ierunca, 1996: Virgil Ierunca, *Jurnal*, „Viața Românească”, nr. 3-4.
- Ierunca, 1996: Virgil Ierunca, *Le père prodigue*, „Manuscriptum”, nr. 1-2.
- Ierunca 1998: Virgil Ierunca, *Lecția neterminată a lui Nae Ionescu*, în vol. *Nae Ionescu în conștiința contemporanilor săi. Crestomație* de Gabriel Stănescu, Criterion Publishing Co., Inc., București.
- Ierunca 1998: Virgil Ierunca, *Românește: [Culegere de articole radiofonice]*, București, Editura Humanitas.
- Ierunca, 2000: Virgil Ierunca, *Trecut-au anii..., Fragm. de jurnal, întâmplări și accente, scrisori nepierdute*, București, Editura Humanitas.
- Ierunca 2001: Virgil Ierunca, *Poeme de exil*, București, Editura Humanitas.
- Jela, 2008: Doina Jela, *O sută de zile cu Monica Lovinescu*, București, Editura Vremea.
- Livescu, 1996: Cristian Livescu, *Virgil Ierunca sau de veghe la ne-uitare*, „Convorbiri literare”, nr. 5.
- Lovinescu, 1995: Monica Lovinescu, *Pragul, Unde scurte*, V, București, Editura Humanitas.
- Manolescu 2003: Florin Manolescu, *Enciclopedia exilului literar românesc, 1945-1989. Scriitori, reviste, instituții, organizații*, București, Editura Compania.
- Niculescu, 1995: Alexandru Niculescu, *Virgil Ierunca – istoric literar*, „România literară”, 15-21.
- Paleologu, 2000: Alexandru Paleologu, *Stilul și spiritul unei amiciții*, „Jurnalul literar”, nr. 13-14.
- Pop, 2001: Doru Pop, *Virgil Ierunca: Exorcistul*, „Steaua”, nr. 4.
- Popescu, 1998: Marieta Popescu, *Ierunca Virgil, Dicționar antologic de istorici, critici literari, esești, oameni de cultură, publicații literare*, București, Editura Niculescu.
- Popovici, 2000: Vasile Popovici, *Virgil Ierunca*, „România literară”, nr. 16-22.
- Spiridon, 2000: Cassian Maria Spiridon, *Virgil Ierunca: o conștiință critică a exilului*, „Convorbiri literare”, nr. 8.
- Steinhardt, 2000: Nicolae Steinhardt, *Dumnezeu în care spui că nu crezi...: Scrisori către Virgil Ierunca: 1967-1983*, (Col. *Memorii. Jurnale. Convorbiri*), București, Humanitas.
- Ștefănescu, 2000: Cornelia Ștefănescu, „*Nimeni nu-mi poate spune însă*”: *Virgil Ierunca*, „Jurnalul literar”, nr. 13-14.

Virgil Ierunca et la mémoire du temps

Virgil Ierunca a servi deux causes: la *Vérité* et la *Liberté*. Préoccupé de philosophie et d'idées littéraires (il avait été chercheur à „L'École pratique de Hautes Études” et il avait commencé à chercher des problèmes de la philosophie française), il a noté ses idées dans ses deux volumes: *En manière roumaine* et *Poèmes d'exil* (2001), mais, surtout, dans *Les années se sont passées...* et *Fragments de journal*. Les fragments du journal de Virgil Ierunca (1941-1951 et 1960) reconstituent l'atmosphère de l'exil roumain à Paris: l'évolution des personnalités comme M. Eliade, E. Cioran, E. Ionescu, Basil Munteanu, les tentatives des intellectuels roumains d'éditer des revues culturelles en Occident, les conflits d'idées avec la gauche qui a dominé la France pendant cette époque-là, mais aussi la vie quotidienne des Roumains parisiens. Le livre découvre la personnalité derrière la voix si connue des

auditeurs de l'Europe Libre - un esprit pénétrant et lucide, un homme plein d'humour et, avant tout, une grande conscience. Le volume est complété avec des interviews parus dans les journaux d'après la Révolution de décembre 1989, avec des articles et des lettres des personnalités de la culture roumaine.

Abstraite, métaphysique, développée dans la direction d'une rhétorique expressionniste, la poésie de Virgil Ierunca se nourrit de la nostalgie de la lyrique de Blaga, avec laquelle il communique d'une manière affective et livresque, mais qui est ravissante dans sa désuétude. La thématique de Blaga en ce qui concerne „le passage”, le vivre comme séquence cosmique, la mort comme limitation, la conception du texte comme un mythe transsignificatif, la rhétorique fondée sur „la métaphore révélatrice”, sur l'interrogation ample, la vision sur l'existence comme manière de vivre dans „l'horizon du mystère” organisent les poèmes de Virgil Ierunca, également. Dans la poésie de Virgil Ierunca, la parole (le *logos*) reçoit une dimension divine. Dans *Poèmes d'exil* apparaît une forte confiance dans la parole qui doit transformer l'apocalyptique, qui doit adoucir „les tristesses métaphysiques”: „Sur la condamnation de l'instant, la préparation du temps/ Sur l'avidité du mal, des initiatives de la rosée./ Sur la haine des démons, le lever des droits/ Et sur toute la nouvelle loi:/ hominiser la parole” (*Encore une fois*) - „Peste osânda clipei, primenirea vremii/ Peste nesațiul relelor, inițiativa de rouă/ Peste zavistia dracilor, răsăritul dreptilor/ Și peste toată legea cea nouă:/ a omeni cuvântul“ (*Încă o dată*). La parole devient, dans la lyrique de Virgil Ierunca, un regret du silence, de l'accumulation de trop de silences qui demandent leur droit de se révéler.

*Liceul Național
IAȘI, ROMÂNIA*